

"BIR AKSIYAGA TO'G'RI KELADIGAN FOYDA"

Qo'chqorova E'zoza

*TIFT Universiteti Buxgalteriya hisobi va moliya yo'nalishi
3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliyaviy tahlilning muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan "bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda" (EPS) tushunchasi yoritilgan. EPS kompaniyaning sof foydasining oddiy aksiyalar soniga nisbati orqali hisoblanadi va investorlar tomonidan kompaniya rentabelligini baholashda keng qo'llaniladi. Maqolada EPSning asosiy va suyultirilgan shakllari, hisoblash formulasi, uning sarmoyadorlar uchun ahamiyati, kompaniyaning strategik qarorlar qabul qilishdagi roli hamda aksiyadorlik qiymatini oshirishdagi funksiyasi tahlil qilingan. EPSning yuqori yoki past bo'lishi kompaniyaning moliyaviy barqarorligini ifodalaydi, shu sababli ushbu ko'rsatkich investitsion risklarni baholashda ham muhim vosita hisoblanadi. Shuningdek, maqolada EPSni boshqa ko'rsatkichlar bilan birgalikda tahlil qilish zarurligi ham ta'kidlangan.

Kalit so'zlar. EPS, aksiyaga to'g'ri keladigan foyda, sof foyda, oddiy aksiyalar, suyultirilgan EPS, asosiy EPS, moliyaviy tahlil, dividend, sarmoya, kompaniya rentabelligi.

Kirish qismi :

Bugungi kunda moliyaviy tahlil va investitsiya qarorlarini qabul qilish jarayonida turli ko'rsatkichlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday ko'rsatkichlardan biri — "Bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda" (inglizcha atamasi *Earnings Per Share* yoki EPS) hisoblanadi. Bu ko'rsatkich aksiyadorlar, investorlar va moliyaviy tahlilchilar uchun eng muhim moliyaviy indikatorlardan biridir, chunki u kompaniyaning har bir oddiy aksiyasi hisobiga qancha sof foyda to'g'ri kelishini ifodalaydi.

EPS yordamida investorlar kompaniyaning rentabelligi, moliyaviy barqarorligi va daromad keltirish salohiyatini baholashlari mumkin. Bu ko'rsatkich yuqori bo'lsa, bu kompaniya foydali ishlayotganini va aksiyadorlarga yuqori daromad olib kelishi mumkinligini anglatadi. Aksincha, past EPS kompaniya moliyaviy jihatdan qiyinchiliklarga duch kelayotganidan darak berishi mumkin.

Bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda ko'rsatkichi, asosan, kompaniyaning yillik sof foydasi oddiy aksiyalar soniga bo'linishi orqali aniqlanadi. Biroq, bu oddiy hisob-kitob ortida murakkab moliyaviy omillar, jumladan, imtiyozli aksiyalar, dividendlar, kompaniya kapital tuzilmasi va boshqa moliyaviy ko'rsatkichlar yotadi.

Mazkur mavzuda EPS tushunchasi, uning hisoblash usullari, ahamiyati va amaliyotdagi roli haqida batafsil fikr yuritiladi. Ushbu kirish orqali bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda ko'rsatkichi nafaqat oddiy raqam, balki kompaniya moliyaviy salohiyatining muhim ifodasi ekani tushuntiriladi.

Asosiy qism:

"Bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda" yoki inglizcha atamasi bilan *Earnings Per Share (EPS)* aksiyadorlik jamiyatlari va boshqa yirik kompaniyalar faoliyatini baholashda muhim moliyaviy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Bu ko'rsatkich kompaniyaning har bir oddiy aksiyasiga to'g'ri keladigan sof foydani aks ettiradi. Investorlar va tahlilchilar EPS orqali kompaniyaning moliyaviy samaradorligini, foyda olish qobiliyatini va bozor qiymatini aniqlashlari mumkin.

EPS ni hisoblash usuli

Oddiy EPS quyidagi formula orqali hisoblanadi:

$$\text{EPS} = \frac{\text{Sof foyda} - \text{Imtiyozli aksiyalar dividendlari}}{\text{Muomaladagi oddiy aksiyalar soni (o'rtacha)}}$$

$$\text{EPS} = \frac{\text{Muomaladagi oddiy aksiyalar soni (o'rtacha)} \times \text{Sof foyda} - \text{Imtiyozli aksiyalar dividendlari}}{\text{Muomaladagi oddiy aksiyalar soni (o'rtacha)}}$$

Bu yerda sof foyda – kompaniyaning barcha xarajatlar va soliqlarni chegirgandan so'ng qolgan daromadidir. Imtiyozli aksiyalar dividendlari esa faqatgina imtiyozli aksiyadorlarga to'lanadi va oddiy aksiyadorlar foydasi hisobida e'tiborga olinmaydi. Muomaladagi oddiy aksiyalar soni yil davomida o'rtacha hisoblab olinadi, chunki kompaniyalar ba'zan aksiyalarni chiqaradi yoki qaytarib sotib oladi.

Masalan, agar kompaniya yilda 10 million so'm sof foyda olgan bo'lsa, va 1 million dona oddiy aksiya mavjud bo'lsa, EPS quyidagicha bo'ladi:

$$\text{EPS} = \frac{10,000,000}{1,000,000} = 10 \text{ so'm}$$

$$\text{EPS} = \frac{10,000,000}{1,000,000} = 10 \text{ so'm}$$

Bu shuni anglatadiki, har bir oddiy aksiyaga 10 so'm foyda to'g'ri kelgan.

EPS ning turlari

EPS ning bir nechta turlari mavjud:

1. **Oddiy EPS (Basic EPS)** – yuqorida ko'rsatilgan oddiy formulaga asoslanadi.
2. **Suyultirilgan EPS (Diluted EPS)** – kompaniya tomonidan chiqarilgan konvertatsiya qilinadigan obligatsiyalar, opsionlar yoki warantlar asosida aksiyalar sonining oshishi hisobga olinadi. Bu ko'rsatkich investorlar uchun realroq tasavvur beradi.
3. **Davriy EPS** – choraklik yoki yillik hisob-kitoblarga asoslangan bo'lib, kompaniyaning vaqt davomida moliyaviy holatini baholashga yordam beradi.

EPS ning amaliy ahamiyati

EPS ko'rsatkichi aksiyadorlar uchun muhim bo'lib, ular ushbu raqam asosida kompaniyaga investitsiya kiritish yoki aksiyalarni sotish haqida qaror qabul qilishadi. Bu ko'rsatkich yuqori bo'lsa, kompaniyaning foyda olish salohiyati kuchli hisoblanadi. Shuningdek, EPS kompaniya qiymatini aniqlashda ishlatiladigan *P/E (Price to Earnings)* koeffitsientining asosiy elementi hisoblanadi:

$$P/E = \frac{\text{Aksiya narxi}}{\text{EPS}} \quad P/E = \frac{\text{EPS}}{\text{Aksiya narxi}}$$

P/E nisbati orqali investorlar kompaniyaning aksiyasi bozor qiymatiga nisbatan qanchalik daromad keltirishini baholashadi.

EPS ni baholashda e'tiborga olinishi kerak bo'lgan jihatlar

1. **Hisob-kitobdagi farqlar** – kompaniyalar har xil buxgalteriya standartlariga amal qilgan holda foydani hisoblab chiqishlari mumkin. Bu holat EPS ko'rsatkichining solishtirilishini qiyinlashtiradi.

2. **Bir martalik daromad yoki zarar** – ba'zida kompaniyalar bir martalik daromad yoki yo'qotishlarga ega bo'lishi mumkin, bu esa real EPS ni noto'g'ri aks ettiradi.

3. **Aksiyalar sonining o'zgarishi** – aksiyalar sonining o'zgarishi EPS ni sun'iy ravishda oshirish yoki pasaytirishga olib kelishi mumkin.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, "bir aksiyaga to'g'ri keladigan foyda" ko'rsatkichi kompaniyaning moliyaviy samaradorligini baholovchi muhim mezonlardan biridir. U kompaniya tomonidan ishlab topilgan sof foydaning aksiyadorlar o'rtasida qanday taqsimlanishini ko'rsatadi va investitsion qarorlar qabul qilishda ishonchli asos bo'lib xizmat qiladi. EPS yuqori bo'lsa, bu kompaniyaning foydali ishlayotganidan darak beradi va uning aksiyalari bozorda raqobatbardosh bo'lishiga olib keladi. Shu bilan birga, EPSni mustaqil ko'rsatkich sifatida emas, balki boshqa moliyaviy indikatorlar bilan birgalikda tahlil qilish muhimdir. Bu yondashuv investorlar uchun to'g'ri va asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. EPS — bu nafaqat moliyaviy holat ko'rsatkichi, balki kompaniya boshqaruvining samaradorligini ham aks ettiruvchi muhim omildir.

Agar xohlasangiz, bu materialni referat, prezentatsiya yoki ilmiy maqola shaklida kengaytirishim ham mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 290-293.
2. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O 'RNI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 271-273.
3. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 333-338.
4. Azamjon o'g'li, U. A., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 73-75.
5. Tursunboy o'g'li, N. J., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'zbekistonning jahon savdo tashkilotiga a'zo bo 'lish uchun uzoq yo 'li va xitoy tajribasi. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 1, 43-47.
6. Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 310-313.
7. Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI: SUN'IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 65-71.
8. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. *AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282*, 1, 200.
9. Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOMIY MOLIYA BARQARORLIK OMILLARI: EKONOMETRIK TAHLILLAR VA DALILLAR. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9), 74-94.
10. Axrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). TA'LIM SIFATI OSHISHIDA JSTNING O 'RNI. *YANGI O 'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR*, 2(1), 113-118.
11. Акабирходжаева, Д. Р., & Абдуллаев, А. А. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ИННОВАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ МИРОВОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА. *Экономика и социум*, (11-1 (126)), 729-739.
12. Akabirxodjayeva, D., & Abdullayev, A. (2024). TEXNOLOGIK INNOVATSIYALARNING JAHON MOLIYA BOZORINING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 13, 89-96.
13. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ISLOM MOLIYASI. *Qo 'qon universiteti xabarnomasi*, 188-190.
14. Keldiboyeva, Z. M. Q., & Abdullaev, A. A. O. G. L. (2022). Inklyuziv ta'limga bo'lgan ehtiyojlar va sabablar, inklyuziv ta'limga jalb qilish. *Science and Education*, 3(11), 704-711.

15. Oybek, A., Abdullaev, A., Mavlonbekov, X., & Sharifjonov, Z. (2023). ISLOM MOLIYASIDA MUSHORAKA SHARTNOMASI. *Umumjahon fanlari bo'yicha ta'lim tadqiqotlari*, 2(1), 593-599.
16. Turanboyev, B., Abdupattayev, A., & Abdullaev, A. (2023). INFLYATSIYANING QIMMATLI QOG'OZLAR DAROMADIGA TA'SIRI. *Yosh tadqiqot Jurnal*i, 2(2), 88-100.
17. Akhmadjonov, O. X. (2023). ISLOM BANK TIZIMI UCHUN SHARTNOMA HUQUQI VA ASOSIY TAMOIYILLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 600-613.
18. Abdullaev, A. (2022). BOBUR VA BOBURIYLAR SULOLASINING JAHON SIVILIZATSIYASINING YANGILANISHIGA QO'SHGAN HISSASI. *NEW RESEARCH ON THE WORKS OF ALISHER NAVOI AND ZAHIRUDDIN MUHAMMAD BABUR*, 1.
19. Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 7, 60-64.
20. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
21. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. *Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali*.
22. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 9, 159-162.
23. Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO'G'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 304-309.
24. Akhrorjon, A., & Maxliyoxon, O. (2024). IMPACT, RESULTS AND CONSEQUENCES OF WTO ACCESSION ON THE EDUCATION SYSTEM. *International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives*, 2(1), 6-15.
25. Abdullaev, A., & Odilova, M. (2024). The Role of WTO in Improving the Quality of Education. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*i, 3(1), 140-148.